

11. VILÁGVÁLSÁG

Pár hónap múlva véget érnek a *húszas évek*, amelyek reánk elég keservesen – a kommunizmus dühöngése és idegen megszállás után kezdődtek el, amikor az állami pénzügyek teljesen megrendültek, valutánk elértéktelenedett, gazdasági életünk meg volt bénítva. Ebből a mélységből a *húszas évek* során feldolgozta magát a nemzet, s ha az európai gazdasági válság közbe nem jön, bizonyos jó mód alakult volna ki s el lehetett volna mondani, hogy a *húszas évek* során oly mértékben kaptunk erőre, hogy jobb reménységgel nézhetünk azok elé a feladatok elé, amelyeket a közelgő *harmincas évek* hoznak magukkal rejtelmes méhükben. [...] (160.)

A világtörténelmi erők csak lassan, de annál szervezettebben és feltartóztathatatlanul dolgoznak. Ezeknek az erőknek játéka minden bizonnyal nem fegyveres, hanem békés lesz. A világháborúban az emberiség annyi vért és vagyont vesztett, hogy az irányadó nemzetek vezetői visszariadnak attól a sokféle kártól és pusztulástól, amelyet egy újabb háború Európában okozhatna. Nem is szólva a teljes gazdasági összeomlástól és elszegényedéstől, a repülőgépeknek katonai célokra való fokozatos felhasználása következtében a hadviselők akkora pusztítást vihetnének egymás területén végbe, hogy egész városok dőlnének romba.

[...] (163.)

(JH, 160., 163., 1929. október 20.)

Sokan panaszkodnak, hogy a *műveltség megbecsülésének csökkenése* vehető észre; én inkább azt állítanám, hogy valami érthetetlen *közömbösség* tapasztalható. Eltompulás, az érdeklődés alábbhagyása állott be, aminek oka nyilván Európának a világháború nyomán bekövetkezett elszegényedése. Az élet nyomorúsága keservesebb, a létért való küzdelem keményebb lett és ebben a szellemi atmoszférában a szociális és gazdasági problémák a művelődésnek finomabb értékeit háttérbe szorítják. [...] (251.)

Sok modern elbeszélés olvasása azonban kínossá lett: társadalmi és szexuális problémákat tárgyalnak bennük olyan módon, ami a szaktudomány szempontjából semmi újat nem nyújt, az átlagos olvasót azonban kifárasztja a nélkül, hogy neki igazi gyönyörűséget szerezzen. Ugyanaz az eset az *atonális* zenénél; ez csak a finoman képzett zeneismerők aránylag kis csoportját érdekli, szélesebb körök részére azonban nem nyújt semmit. A *l'art pour l'art-mozgalom* a képzőművészeteket is olyan terekre csalogatta, amelyek a normális ember elemi szépérzékét nem elégíthetik ki úgy, hogy egykedvűen áll az ilyen alkotásokkal szemben. A szellemtudományok jó néhány ágában a végletekig vitt *hiperkritika* mindent szétszedett, szétmarcangolt és egy művelt hölgy nemrégén találóan mondotta, hogy a szellemi tudományok közül egyik-másik ma alig egyéb, mint rendszer csupa kétségből, mint csatamező, amelyen kivégzett elméletek hullái hevernek szanaszét.

Ha ezeknek az elmélkedéseknek alapján a mérleget elkészítjük, akkor bizvást megállapíthatjuk, hogy azokat a bajokat, amelyek a szépirodalomban, a művészetekben és a szellemtudományokban tagadhatatlanok, az *orvosi, a műszaki tudományok és általában a természettudományok legnagyobb teljesítményei* bőségesen ellensúlyozzák. [...] (252.)

(VV, 251–252.. 1930. október 5.)

A világháború után kezdetben némi fellendülés mutatkozott. Oly nagy volt a háborúban a javak pusztulása, a termelésnek hosszú szünetelése után olyan nagyok voltak a szükségletek, hogy ezeket pótolni kellett és ezért rövid időre jött egy gazdasági felélénkülés, a termelésnek felfokozása. De a lélegzet nem sokáig tartott, a háború utáni konjunktúra csakhamar összeomlott, előbb a legyőzötteknél és most omladozik a győzőknél. Beteg az egyes országokban maga a nemzeti test és ezért kezd kihagyni a demokratikus alkotmányok működése. [...] (359.)

A *kultúra feleslegességének, luxus mivoltának* gondolata s ezen túlmenőleg a *kultúra gyűlölet* időnként fellobog, öntudatosan és öntudatlanul s a legkülönbözőbb formákban. [...] Most a

világválságban megint nagy a lelki zűrzavar, sok a meg nem fontolt beszéd, szenvedélytől fűtött kijelentés s ilyen atmoszférában kétszeresen óvakodnunk kell, hogy veszedelmes gátszakadás ne következzen be, hogy romboló áradat be ne törhessen a magyar művelődésnek virágos kertjeibe, amely téren egyedül van még virágzó élet ebben az országban.

Kell, hogy *kitartsunk* addig, amíg a Mussolini-féle revíziós gondolat diadalmas utat nem tör magának, amikor azután majd meg is szűnik a mostani világválság. (361.)

(VV, 359–361., 1930. december 21.)

Rendkívül nehezíti a helyzetet, hogy aminő arányban növeli a politikai és gazdasági világválság fokozódó kiélesedése a kultúra jelentőségét, ugyanolyan arányban válik nehezebbé azoknak a gazdasági eszközöknek előteremtése, amelyek a művelődés fejlesztéséhez vagy legalább megmentéséhez szükségesek. Ezek a nemzetek életében azok a pillanatok, amikor a vezető kultúrpolitikusokra a legnagyobb felelősség nehezedik. [...] (11.)

De bárminő sorsdöntő is ránk nézve az, hogy a külföldi közvélemény mindinkább lássa be a trianoni béke megváltoztatásának szükségességét, mégsem szabad nemzeti jövőnket a revízió egyetlen kártyájára tenni fel, hanem itthon is serényen dolgoznunk kell belső megerősödésünk előmozdításán. [...] (15.)

A kulturális intézmények ugyanazt a szerepet játsszák a művelődési életben, mint a generátorok és áramfejlesztők a fizikai termelésben s én meg is vagyok róla győződve, hogy a szegedi egyetemről és a soproni evangélikus hittudományi karból, a kecskeméti református nevelőintézetekből, meg a margitszigeti nemzeti úszócsarnokból és a többi testnevelési intézményünkből a szellemi, erkölcsi és fizikai kultúra éltető áramai sugároznak majd szét az országba. [...] Mindezek az alkotások, amelyeknek hivatása természetesen elsősorban az, hogy itt a belföldön a magyar faji erőt hatványozzák, elősegítik külföldi akcióinkat is, hiszen a szegedi klinikák és a Templom-tér, meg maga a dóm hatalmas orgonájával és Dohnányi miséje, amelyet a rádió is közvetített, közismertté lettek az egész világon, mert nemcsak a külföldi napisajtó, hanem a nagy képeslapok is hírt adtak róla a világ közvéleményének. [...] (17.)

[...] a gazdasági világválsággal járó szenvedések az eltolódást a pozitív oldalról a negatív oldalra kétségtelenül világszerte megindították. Ha az ilyen folyamat hosszabb ideig tart és krónikussá lesz, akkor még ott is, ahol a forradalmak nem robbannak ki, beáll a hanyatlás. A világ mai állapotában a történelemnek ilyen hanyatló korának (30.) bekövetkezésétől lehet tartani. [...] (31.)

(VV, 11–17., 31.1931 eleje)

A harc a történelem egyik legállandóbb princípiuma. Folyik, folyik, mindig folyik, csak eszközei változnak; most nem tankokkal, hanem gazdasági és kulturális téren. Súlyos helyzetünkben nekünk magyaroknak ezt a kettős harcot is természetesen állnunk kell. Ám a húszas évek végén Európa-szerte mutatkozott gazdasági krízis különösen nálunk megerősítette azokat, akik minden erőt a gazdasági küzdelemre és védekezésre akarnak koncentrálni. Egyik szomorú tünete közéletünknek, hogy bizony elég sok olyan gazdasági tényező, akinek a maga működése terén a *többtermelés* megvalósítása nem sikerül, e gazdasági balsikereire gyógyírt a szellemi *kevesebbtermelés*től vár. Ebben a gondolatzavarban egyesek még szóval és tollal, elméletileg is megkísérelték, hogy meghonosítsák a *kulturátlanság kultuszát*. [...]

Az emberi természet kettőssége, testi és szellemi törekvéseinek párhuzamossága arra kényszerít bennünket, hogy mindkét dolgot egyidejűleg műveljük: a magyar földet is, a magyar lelkeket is. Ha erről a nacionalista és konzervatív vezetők lemondának, ezzel a nemzetnek lelki beállítottsága azért nem szűnik meg, hanem a nemzet vágyainak, sóvárgásainak, eszményi törekvéseinek majd mások adnának irányt, valószínűleg a pacifista radikalizmus vagy éppen a marxista szocializmus. Mert mint egyetlen nép sem, azonképpen a magyar nemzet sem élhet történetének egyetlen szakában, egyetlen évében, hónapjában, sőt napján sem anélkül, hogy fizikai igényeinek kielégítésén felül ne vágyódnék fel a magasba.

(JH, 10–14., 1930 eleje)

